

УДК 378

Сагайдак І. С., Авраменко Н. Л., Лутак Н. Г.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ БЕЗПЕКОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ КРАЇНИ

В статті досліджено нормативно-правові документи, в яких відображено необхідність підготовки населення та молоді з питань безпеки; розглянуто проблеми, що виникають в процесі викладання дисциплін "Безпека життєдіяльності", "Охорона праці", "Цивільний захист", "Охорона праці в галузі", у вищих навчальних закладах країни та запропоновані можливі шляхи їх усунення.

Ключові слова: надзвичайні ситуації, небезпека, безпека людини, нормативно-правові документи, культура безпеки, вищий навчальний заклад, навчальний процес, зміст навчальних дисциплін, безпека життєдіяльності, основи охорони праці, охорона праці в галузі, цивільний захист.

Постановка проблеми. Величезне регіональне навантаження території України потужними промисловими та енергетичними об'єктами, що призводить до щорічного збільшення кількості надзвичайних ситуацій (НС) в Україні, збитки від яких можна порівняти з розміром національного бюджету середньої країни. Так, за даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2014 р. зареєстровано 143 НС, в яких загинуло 287 осіб та постраждало 680 осіб; на автошляхах України сталося 3629 дорожньо-транспортних пригод, в яких 258 осіб загинули та 2149 отримали травми; зареєстровано 68879 пожеж, внаслідок яких загинуло 2 246 осіб (у тому числі 74 дитини) та 1450 осіб отримали травми (з них 107 дітей). Економічні втрати лише від пожеж склали 7 млрд. 731 млн. 81 тис. грн. На підприємствах України у 2014 році травмовано 6318 осіб, смертельно травмовано 548 осіб. І це далеко не всі статичні дані [1]. Наявність значних територій з несприятливим природним впливом та схильністю до проявів небезпечних природних явищ підсилює необхідність щодо вивчення стану техногенної й природної безпеки; необхідність пошуку шляхів попередження та способів захисту населення від них з метою збереження життя і здоров'я людей.

Крім цього, вже майже два роки бойові дії на Сході країни внесли свої корективи у буденне життя українців. Сьогодні, на устах наших співвітчизників питання: як діяти при терористичних актах, при обстрілах і бомбардуваннях, при евакуації; як надати першу медичну допомогу; де знаходяться захисні споруди, бомбосховище; чи функціонує система оповіщення тощо.

В таких умовах надзвичайно актуальним є необхідність підготовки населення та молоді з питань безпеки.

Тому, **метою статті** є дослідження стану та нормативно-правових засад викладання безпекознавчих дисциплін у ВНЗ України.

Виклад основного матеріалу. Не дивно, що в багатьох державних документах, пов'язаних з освітою, червоною ниткою проходить завдання створення здоров'язбережувального безпечного середовища для молоді.

Так, в Національному стандарті України "Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" [п. 4.1, 2], зазначається, що залежно від участі населення у виконанні завдань цивільного захисту населення для навчання діям у НС має бути розподілено на 4 групи (А, Б, В і Г). До групи В належать студенти вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації; учні, що навчаються у професійно-технічних навчальних закладах; учні загальноосвітніх навчальних закладів; вихованці старших груп дошкільних навчальних закладів. Метою та основними завданнями навчання населення діям у НС групи В є:

- вивчення правил поведінки й основних способів захисту в умовах НС;
- формування практичних навичок щодо індивідуальних і колективних дій в умовах НС;
- засвоєння правил користування колективними та індивідуальними засобами захисту і їх практичне використання;
- набуття практичних навичок надання першої медичної допомоги постраждалим.

У главі 10, ст. 39 Кодексу цивільного захисту [3] зазначено, що навчання населення діям у НС здійснюється (п.1. ст. 39): за місцем роботи – працюючого населення; **за місцем навчання** – дітей дошкільного віку, учнів та **студентів**; за місцем проживання – непрацюючого населення. А організація навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС покладається: на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, який

розробляє та затверджує навчальні програми з вивчення заходів безпеки, способів захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних НС, з надання домедичної допомоги за погодженням з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Стандартами професійно-технічної та вищої освіти передбачається набуття знань у сфері цивільного захисту. (п.2. ст. 39) [3].

В ст. 41 [3] щодо формування культури безпеки життєдіяльності населення та навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку, відзначається:

– Культура безпеки життєдіяльності населення – це сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки.

– Популяризація культури безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді організовується і здійснюється центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, громадськими організаціями шляхом: проведення шкільних, районних (міських), обласних та всеукраїнських змагань з безпеки життєдіяльності; проведення навчально-тренувальних зборів і польових таборів; участі команд – переможниць у заходах міжнародного рівня з цих питань.

– Навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу за рахунок коштів, передбачених на фінансування навчальних закладів.

У Постанові КМУ "Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" № 444 від 26 червня 2013 р., відповідно до частини четвертої ст. 39, п. 20 Кодексу цивільного захисту України зазначено, що підготовка студентів вищих навчальних закладів до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами "Безпека життєдіяльності" та "Цивільний захист", які відповідно передбачають [4]:

– формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, знань, умінь та навичок щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил;

– формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту.

У вищих навчальних закладах з метою відпрацювання дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій з учасниками навчально-виховного процесу проводяться щороку об'єктові тренування з питань цивільного захисту.

У Положенні "Про єдину державну систему цивільного захисту" [5] зазначається, що: Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ) складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем та їх ланок. Функціональні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту (далі – функціональні підсистеми) створюються у відповідних сферах суспільного життя центральними органами виконавчої влади з метою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період, забезпечення готовності підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на НС. Безпосереднє керівництво діяльністю функціональної підсистеми здійснюється керівником органу чи суб'єкта господарювання, що створив таку підсистему, зокрема Міністерство освіти і науки України керує підсистемою навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС.

В ст. 18 Закону України "Про охорону праці" чітко зазначено, що вивчення основ охорони праці, а також підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва відповідних об'єктів економіки забезпечуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, в усіх навчальних закладах за програмами, погодженими із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці [6].

В п.2 НПАОП 0.00-4.12-05 "Типове положення про порядок проведення навчання" чітко вказується, що у вищих навчальних закладах повинні вивчатися такі дисципліни як "Основи охорони праці" та "Охорона праці в галузі" за типовими навчальними планами і програмами з цих предметів і навчальних дисциплін, які затверджуються спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти і науки за погодженням із спеціально вповноваженим органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці [7].

Аналізуючи нормативні документи стає незрозумілим те, що Кабінет Міністрів України (КМУ), який здійснює керівництво ЄДСЦЗ [3, 5], практично відміняє вивчення у ВНЗ України дисциплін, які безпосередньо пов'язані з безпекою людини. Причому, відміняє вже після початку бойових дій на сході і загостреної обстановки в країні (скасування наказу Міністерства освіти і науки, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного комітету з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 р. №969/922/216 "Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки

життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України" (Розпорядження КМУ від 30.05.2014 р. № 590-р)).

У зв'язку з даним розпорядженням КМУ та з прийняттям Закону України "Про вищу освіту" [8], який передбачає необхідність перегляду навчальних планів дисциплін, такі дисципліни як "Безпека життєдіяльності", "Основи охорони праці", "Охорона праці в галузі", "Цивільний захист" стали предметом "економії" годин для використання їх на користь інших дисциплін. Тобто, керівництво навчальних закладів, скориставшись цією ситуацією або взагалі відмінили, або об'єднали перелічені дисципліни, значно зменшивши години. Тому, про яку якість освіти може йти мова? Про яке навчання населення діям у НС може йти мова, про яке йдеться у Кодексі цивільного захисту (ст. 39)?!

Як не прикро, а виходити із ситуації, яка складається на сьогодні доводиться. Ми вважаємо, що необхідно не відміняти вищезгадані дисципліни, а оптимізувати. Тому, ми пропонуємо таку структуру навчальної дисципліни "Безпека життєдіяльності", яке застосовується в Національному університеті державної податкової служби України (табл.).

Таблиця

Структура навчальної дисципліни "Безпека життєдіяльності"

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	
<p>Безпека життєдіяльності (Модуль I):</p> <p>Т.1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності</p> <p>Т.2. Фізіологічні та психологічні особливості організму людини</p> <p>Т.3. Середовище життєдіяльності людини</p> <p>Т.4. Техногенні небезпеки та їх наслідки</p> <p>Т.5. Соціальні небезпеки</p> <p>Т.6. Комбіновані небезпеки</p>	<p>Цивільний захист (Модуль II):</p> <p>Т. 7. Правові та організаційні основи цивільного захисту</p> <p>Т. 8. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій</p> <p>Т. 9. Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту</p>

Навчальна дисципліна "Охорона праці" складається з наступних тем:

- Т.1. Правові та організаційні основи охорони праці.
- Т.2. Організація охорони праці на підприємстві.
- Т.3. Основи фізіології та гігієни праці.
- Т.4. Основи виробничої безпеки.
- Т.5. Основи пожежної профілактики на об'єктах господарської діяльності.

Висновки. Над питанням викладання дисциплін, пов'язаних з безпекою, активно працює НМК з цивільної безпеки. Але, на жаль, на сьогодні крім Листа-звернення Запорожця О.І. (голови НМК з цивільної безпеки) ректорам ВНЗ України [9] та Листа-повідомлення Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (від 19.11.2014 р. № 141/10-3721), інших роз'яснювальних документів щодо викладання дисциплін, про які раніше йшла мова, немає. Очевидно, для того щоб не знищити остаточно знання студентів з безпеки життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту, до речі, потенційних керівників підприємств, установ та організацій, необхідно зберегти порядок і зміст викладання даних дисциплін, які насамперед сприяють безпеці людини як у буденному житті так і під професійної діяльності. Адже недостатня увага в питаннях культури безпеки серед молоді може привести до появи прошарку населення, яке буде недооцінювати важливість та актуальність означених питань, до погіршення стану здоров'я населення, до збільшення рівня травматизму та матеріальних збитків.

Використані джерела

1. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2014 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2014/ND_2014.pdf
2. ДСТУ 5058:2008. – К.: Держспоживстандарт України. – 2007 р. – 15 с.
3. Кодекс цивільного захисту України: Верховна Рада України. – № 5403-VI від 02.10.2012 р. (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 224-VII від 14.05.2013 № 353-VII від 20.06.2013). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
4. Постанові КМУ "Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" від 26 червня 2013 р. № 444

5. Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п>
6. Закон України "Про охорону праці" № 2695-ХІІ від 14.10.92. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст. 669. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
7. НПАОП 0.00-4.12-05 "Типове положення про порядок проведення навчання". – Наказ Держнагляддохоронпраці України № 15 від 26.01.2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnopr.gov.ua/index.php/uk/operativna-informatsiya/neshchasni-vipadki/64-44/0-00/404-000-412-05>
8. Закон України "Про вищу освіту": Верховна Рада України. – № 1556-VII від 01.07.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. Терещенко В. Скасувати не можна виконати. Де поставимо кому? – Охорона праці. – № 12. – 2014. – С. 33.

Sagaydak I., Avramenko N., Lutak N.

STUDYING THE DISCIPLINE OF SECURITY UNIVERSITIES IN UKRAINE

The article rises actual question the need to train young people and safety, due to the increasing number of emergencies, both natural and man-made origin, a situation which has developed in the area of anti-terrorist operations. Analyzed documents relating to education, in which task the creation of a healthy and safe environment for young people, a culture of safety during training. The problems encountered in the teaching disciplines "Safety", "Basic safety", "Labour protection in industry", "Civil Defense" in universities of the country, due to the abolition of the Ministry of Education and Science, Ministry Emergencies and Affairs of Population Protection from the Consequences of Chornobyl Catastrophe State Committee for Industrial Safety, Labor Protection and Mining Supervision of 21.10.2010. № 969/922/216 "On organization and improvement of training on safety, life safety and civil protection in higher educational institutions of Ukraine" (Cabinet of Ministers of Ukraine of 05.30.2014. № 590-p) and the Law of Ukraine "On Higher Education", which influenced the amount of teaching these subjects, or even all of their exclusion curricula. The suggested possible ways to eliminate this problem and given a specific example of the optimization of the above disciplines. Emphasized the inadmissibility of extracting data subjects from the curriculum for bachelors, as in the current socio-political environment, these courses provide life-saving information for action in case of danger of various origins. Insufficient attention to issues of safety culture among youth can lead to layers of population will underestimate the importance and relevance of the aforementioned issues to deterioration of health, to increase the level of injury and material damage.

Key words: emergency, danger, human security, legal documents, safety culture, higher education institution, the learning process, the content of courses, safety, the basis of labor, labor in the industry, civil protection.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2016